

МИГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В ТРЕТЬОМУ ТИСЯЧОЛІТТІ

Умберто ЕКО

Для кого магічний 2000 рік? Для християнської цивілізації, — така природна відповідь, — адже саме вона відзначає два тисячоліття від гаданого моменту народження Христа: хоч ми знаємо, що Христос народився не в нульовий рік нашої ери. Не можна сказати «для західного світу», тому що християнство поширилося також і на деякі східні країни; водночас до «західного світу» належить Ізраїль, який враховує нашу систему літочислення, але по суті провадить нумерацію років у зовсім відмінний спосіб.

З другого боку, в XVII столітті протестант Ісаак де ля Пейрер виявив, що китайські хронології починаються з часів, набагато давніших від європейської історії, згідно з якою первородний гріх упав лише на нащадків Адама, але не на інші народи, народжені задовго до того. Де Пейрера, певна річ, оголосили єретиком, але чи мав, чи не мав він рації з теологічної точки зору, він спромігся помітити те, чого нині ніхто не бере під сумнів: різне для різних цивілізацій літочислення відтворює відмінність теогоній та історіографій, і християнство — це лише один з варіантів. Хочу до цього додати, що традиційна формула «Року Божого» не така вже й давня, як звикли гадати, тому що навіть іще за часів високого середньовіччя події датувалися не від Різдва Христового, а від сотворіння світу.

Я впевнений, що рубіж другого тисячоліття святкуватимуть і в Сінгапурі, і в Пекіні, оскільки європейська модель чинить свій вплив на інші моделі. Найімовірніше, всі будуть відзначати кінець другого тисячоліття; при цьому більшість народів Землі тим самим віддасть належне комерційній умовності, а не щирій переконаності. Якщо в Китаї квітуча цивілізація існувала ще до нашого нульового року (до речі, тоді ж розквітали й цивілізації Середземноморського басейну, і ми даємо часам Платона й Арістотеля визначення «дохристиянські»), — який сенс має святкування приходу третього тисячоліття? А той, що triumфує модель, яку я пропоную називати не «християнською» (адже прихід нового тисячоліття святкуватимуть і атеїсти), а «європейською», і яка після відкриття Христофором Колумбом Америки (на що американські індіанці заперечать, що не ми їх відкрили, а вони нас) стала моделлю такою ж мірою і американською.

Коли ми будемо відзначати перехід за рубіж другого тисячоліття, який рік настане у мусульман, у австралійських аборигенів, у китайців? Ми, певна річ, не зобов'язані ставити це питання. 2000 рік — наш, це європоцентристська подія і наша внутрішня справа. І все ж я питаю: не кажучи вже про те, що європоцентристська модель пропонується для американської реальності, хоч Америка складається і з африканців, і з людей Сходу, і з тубільних індіанців, — їм усім не так уже й природно ідентифікуватися з Європою, — чи зберігаємо досі навіть ми, європейці, право ідентифікувати себе з європоцентричною моделлю?

Деякі роки тому в Парижі було відкрито Всесвітню академію культури для діячів науки і мистецтва всіх країн світу, й був укладений відповідний статут, так звана Хартія. Одним із засновників цієї Хартії, де, зокрема, окреслювалися наукові та моральні завдання академії, був такий: у наступному тисячолітті в Європі буде спостерігатися великомасштабна «метизація» культур.

Якщо тільки хід подій з якої-небудь причини різко не поверне назад (адже все можливе), ми повинні приготуватися й чекати, що в наступному тисячолітті Європа почне нагадувати Нью-Йорк або деякі з держав Латинської Америки. Нью-Йорк виразно спростовує ідею «плавильного казана». У Нью-Йорку співіснують безліч культур: пуерториканці, китайці, корейці, пакистанці... Деякі групи злилися (італійці з ірландцями, євреї з поляками), а інші живуть окремішньо, в різних кварталах, говорять різними мовами, дотримуються несхожих традицій. Усі пов'язані з усіма завдяки підпорядкуванню спільним законам, і всі користуються певною стандартною мовою спілкування — англійською, що нею, як правило, володіють незадовільно. Прощу врахувати й те, що у Нью-Йорку, де так зване «біле» населення не вдовзі може стати меншістю, 42 % білих — євреї, а решта білих мають найрізноманітніше коріння; білих англосаксів-протестантів серед них меншість (тому що поляки, італійці, іспаноамериканці, ірландці та багато інших є католиками).

У Латинській Америці, залежно від місця, спостерігаються найрізноманітніші ситуації. Десь іспанські колоні змішалися з індіанцями. Ще десь, наприклад у Бразилії, євро-

пейці змішалися ще й з африканцями, і народилися так звані «креольські» наріччя й нації. Навіть користуючись расистськими поняттями «крові», дуже нелегко розрізнити, яким є коріння мексиканця або перуанця, європейським чи тубільним, — не кажучи вже про вихідців з Ямайки.

Так от, Європу чекає саме таке майбутнє, і жоден расист, жоден реакціонер, охопленний ностальгією, нічого тут не зможе вдіяти.

Для дальшої розмови спробуємо розмежувати поняття «імміграція» та «міграція».

Імміграцією називається явище, коли дехто (або навіть багато хто, але в кількості, статистично неістотної) переїздить з однієї країни до іншої (приклади: італійці або ірландці — до Америки або в наш час турки — до Німеччини). Феномени імміграції можуть контролюватися політичними засобами, вони можуть обмежуватись, заохочуватись, програмуватися або прийматися як даність.

З міграціями все буває інакше. Бурхливі або мирні, вони завжди подібні до стихійних явищ: відбуваються, і нічого тут не вдієш. У процесі деяких міграцій представники цілого народу поступово переселяються з одного ареалу в інший. І найголовніше не те, яка кількість цих людей лишилася на їхній природній території, а те, якою мірою вони змінили культуру на території, куди прибули. Відомі великі міграції зі сходу на захід, — тоді народи з Кавказу вплинули і на культуру, і на біологічну спадковість західних націй. Відомі міграції так званих «варварів», що заповнили Римську імперію і породили нові царства і нові культури, що дістали назву «романо-варварських» або «романо-германських». Відбулася європейська міграція на Американський континент, і від східного узбережжя далі й далі, до самої Каліфорнії, і від Карібських островів і Мексики на південь, аж до самої Вогненної Землі. Хоч це заселення почасти й програмувалося політично, я все ж таки називаю його міграцією, тому що білі, які приїхали з Європи, не перейняли місцевих звичаїв та культури, а заснували нове суспільство, що до нього навіть місцевим мешканцям (тим, що вціліли) довелося адаптуватися.

Ми знаємо перервані міграції, наприклад, просування народів арабського походження на Піренейський півострів. Знаємо й форми запрограмованої, локальної, а проте не менш впливової міграції населення Європи на схід і на південь (що призвело до утворення так званих постколоніальних націй), при якій мігранти докорінним чином одмінили культуру автохтонних народів. Досі ще не розроблена феноменологія типів міграції, але зрозуміло, що міграція і імміграція — принципово різні речі. Ми маємо справу з простою імміграцією в тих випадках, коли іммігранти (яким дозволили в'їзд до країни відповідно до політичного рішення) великою мірою засвоюють звичаї країни, до якої вони

потрапили. І ми маємо міграцію в тих випадках, коли мігранти, що від них неможливо оборонити кордони, докорінним чином перетворюють культуру ареалу, де вони розселяються.

На тлі XIX століття, яке бачило натовпи іммігрантів, за нашої доби чимало феноменів непросто кваліфікувати. Легкість переміщення, якої людство досі не знало, зумовлює, зокрема, складність визначення, чи маємо ми справу з міграцією, чи з імміграцією. Безумовно, легко помітити невідтримний рух з півдня на північ (африканці і тих, що народилися на Близькому Сході — до Європи), індійці заповнили Африку та острови Тихого океану, китайці живуть повсюди, японці також присутні скрізь у вигляді своїх виробничих та економічних структур, хоч фізично й не рушають з місця в масовому порядку.

Як відрізнити імміграцію від міграції, якщо вся планета стала простором суцільних переміщень? Гадаю, розрізнення все ж таки можливе. Як уже було сказано вище, імміграція піддається політичному контролю, а міграція — ні: міграція подібна до явищ природи. Поки йдеться про імміграцію, можна сподіватися втримати іммігрантів у гетто, щоб вони не переміщувалися із місцевим населенням. У випадку міграції гетто немислимі, і метизація стає некерованою.

Феномени, що їх Європа все ще намагається сприймати як імміграцію, насправді являють собою міграцію. Третій світ стукає в двері Європи і входить у них навіть тоді, коли Європа не згодна пускати. Проблема полягає не в тому, щоб вирішувати (політики люблять робити вигляд, ніби вони й справді це вирішують), чи можна в Парижі ходити до школи в паранджі або скільки мечетей треба побудувати в Римі. Проблема в тому, що в наступному тисячолітті (я не пророк, і точну дату називати не збираюся) Європа перетвориться в багаторасовий, або, якщо хочете, в багатоколірний континент. Подобається це вам чи ні, але так буде. І якщо не подобається, все одно буде так.

Ця зустріч (або сутинка) культур може призвести до кривавих наслідків, і я впевнений, що до певної міри ці наслідки неминуче проявляться і триватимуть довго. Однак расисти (теоретично) повинні бути вимираючою расою. Один римський патрицій не міг стерпіти, що громадянами Риму ставали і галли, і сармати, і євреї, такі, як святий Павло, і що на імператорський трон змогли претендувати навіть африканці (куди вони врешті-решт і зійшли). Цього патриція тепер забуто, історія витерла об нього ноги. Римська цивілізація була цивілізацією метисів. Расисти кажуть, що саме тому вона розвалилася. Проте на розвал пішло п'ять сотень років. Я сказав би, що подібний прогноз і нам дає змогу будувати плани на майбутнє.